

Dr. SLAVKO MARKOVIĆ
redovni profesor

MEĐUNARODNI TESTAMENT

Uvod

Međunarodni testament (međunarodni testamenat,¹⁾ međunarodna oporuka, međunarodni testament, međunarodna oporoka, francuski: testament international), kao dopunski oblik testamenta,²⁾ uveo je u naše pravo, odnosno prava, Zakon o ratifikaciji konvencije o jednoobraznom zakonu o obliku međunarodnog testamenta, sa Prilogom,³⁾ koji je usvojila Skupština SFRJ, na sednici Saveznog veća od 3. juna 1977. godine i na sednici Veća republika i pokrajina od 3. juna 1977. godine, a koji je objavljen u »Službenom listu SFRJ — Međunarodni ugovori« br. 3/77.

Testament sa elementom inostranosti, kao i nasleđivanje sa stranim elementom, predstavlja jednu od najstroženijih oblasti međunarodnog privatnog prava. U prvoj četvrti ovog veka predlagane su brojne akcije za poboljšanje stanja u ovoj oblasti i kao rezultat tih napora došao je Nacrt Haške konvencije o naslednom statutu, odnosno o pravu merodavnom za raspravljavanje zaostavštine sa stranim elementom (internacionalne međunarodne zaostavštine) iz 1928. godine. Njome se, kao merodavan, uzima domovinski zakon ostavioca (lex patriae, lex nationalis). Ali, usled brojnih neslaganja načelne prirode, nacrt je i danas ostao nacrt. Prvo, to je podela na sistem jedinstvene i sistem podeľjene zaostavštine, koja je podelila razvijene države na dva nepomirljiva tabora. Drugo, to je dopunska podela u svakom od pomenutih tabora na sistem domovinskog prava (lex patriae) i sistem domicilnog prava (lex domicilii). Treće, to su brojne razlike o tome šta obuhvata nasledni statut, a naročito koliko on obuhvata materijalnu i formalnu stranu testamenta.⁴⁾

Što se tiče poslednjeg pitanja, u odsustvu konvencija i međunarodnih ugovora uopšte, nastala je potreba da zakonodavci i sudska praksa zauzmu stav o tome, pa to čini i naš savezni Zakon o nasleđivanju (u daljem tekstu: ZN) iz 1955. godine. Polazeći od toga da se za nasledni statut ostavioca usvaja personalni zakon, kako za domaće državljane

1) Zakon o dopuni ZN Crne Gore u novom odeljku i u novom čl. 72 a) ima reč »testamenat« a dalje reč »testament«.

2) Ovu kvalifikaciju daje uvod pomenute konvencije.

3) Prilog je tekst Jednoobraznog zakona o obliku međunarod. testamenta, koji će ubuduće biti skraćeno obeležavan sa JZ.

4) Na XII zasedanju Konferencije za međ. priv. pravo u Hagu od 2—21. X. 1972. godine usvojen je Nacrt Konvencije o međunarodnom raspravljaju zaostavštine. Detaljnije Journal du droit international, No 2, Paris, 1974., str. 256—278.

tako i za strane (čl. 154. i 155 ZN), pod marginalnim naslovom »Oblik testamenta« (čl. 157) on propisuje da je »testament državljanina SFRJ sačinjen u inostranstvu punovažan u pogledu oblika ako je sačinjen i po propisima tamošnjeg zakona« (čl. 157 stav 1 ZN), dakle, pravilo *locus regit actum*; dok je testament stranog državljanina punovažan ako je sačinjen u obliku propisanom u nacionalnom zakonu ostavioca, ili u obliku propisanom u zakonu mesta sastavljanja, ili u obliku propisanom u ovom zakonu« (čl. 157 stav 2 ZN). Dakle, alternativno *lex patriae*, *lex domicilii* (*locus regit actum*) i naš zakon za slučaj »renvoi«.⁵⁾

Uslovi za materijalnu punovažnost testamenta (sposobnost za testiranje, slobodno i savesno izjavljena volja, dopustivi sadržaj) procenjuju se po zakonu zemlje na koji taj zakon upućuje (*renvoi*). Ovaj se zaključak izvodi iz pravila u čl. 158 ZN, koji, uprkos tome što nosi naslov »Testament stranog državljanina«, izražava optše pravilo i za domaće državljanane.⁶⁾

Sukob zakona u pogledu forme (oblika) testamenta, kao što se iz prednjeg vidi, predmet je samostalnih procena svake države, jer ne spada ni u nasledni ni u personalni statut ostavioca. Usled toga, često je dolazilo do nepunovažnosti testamenta sa stranim elementom zbog nedostatka, odnosno nesaglasnosti forme (oblika) testamenta. Forma testamenta je i prvo pitanje koje se javlja u postupku pred sudovima, kada se radi o testamentu. To je posle Drugog svetskog rata potaklo na nov napor međunarodnu zajednicu. Haška konvencija o sukobima zakona u pogledu oblika testamentalnih odredaba od 5. X. 1961. godine, usvojena na IX zasedanju Haške konferencije, pokušava da poboljša stanje na području usaglašavanja kolizionih normi o obliku testamenta. Konvenciju su pripremile, usvojile i ratifikovale Austrija, Danska, Francuska, Grčka, Norveška, Nemačka (SR), Švedska i naša zemlja koja ju je ratifikovala Uredbom Saveznog izvršnog veća od 21. V. 1962. godine (»Službeni list FNRJ — Međunarodni ugovori i drugi sporazumi« br. 10/62).

Prema čl. 1 pomenute Konvencije, kao merodavno pravo za oblik testamenta, važi:

- a) zakon mesta sastavljanja (*lex loci actus*), ili
- b) domovinski zakon zaveštaoca (*lex patriae*), ili
- c) zakon zaveštaočevog prebivališta (*lex domicilii*), ili
- d) zakon zaveštaočevog redovnog boravišta, ili
- e) u pogledu nepokretnosti, zakon mesta gde se one nalaze (*lex rei sitae*).

Pošto je SFRJ ratifikovala konvenciju u sukobu oblika testamenta nakon donošenja ZN u 1955. godini, to je ratifikacijom došlo do izmene odnosnih propisa o obliku testamenta (čl. 157).⁷⁾ Interesantno je, da Zakonom o izmenama Zakona o nasleđivanju (»Službeni list SFRJ« br. 12/65) nisu obuhvaćene odredbe konvencije a isto tako da to nisu uči-

⁵⁾ Isto čl. 227 CG, 229 Sr i čl. 214 ZN SAPK.

⁶⁾ Isto čl. 228 CG, čl. 230 Sr., i čl. 215 ZN SAPK.

⁷⁾ Ovim je posredno SIV-u data mogućnost donošenja, odnosno izmena i dopuna postojećih zakona.

nile ni soc. republike odnosno pokrajine u svojim novim zakonima. Nezavisno od toga, ratifikacijom međunarodni ugovor postaje sastavni deo našeg zakonodavstva i prema čl. 210 Ustava SFRJ »sudovi neposredno primenjuju međunarodne propise, koji su objavljeni«.

Haška konvencija o sukobima zakona u pogledu oblika testamentata nije bitnije poboljšala stanje na ovom području. Prvo, što nije primljena univerzalno, već od manjeg broja država. Drugo, što i među potpisnicima ne rešava ovo pitanje radikalno. Zbog toga je Međunarodni institut za unifikaciju privatnog prava, koji je organ Ujedinjenih nacija, preko svog stručnog komiteta, pripremio predprojekat Konvencije o jednoobraznom zakonu o obliku međunarodnog testamentata. Komitet eksperata vlada, izabran u 1971. godini, razmatrao je projekat i usavršio ga. Nešto popravljen tekst Konvencije primljen je na Diplomatskoj konferenciji o jednoobraznom zakonu u pogledu oblika međunarodnog testamentata, koja je održana u Vašingtonu od 16—26. oktobra 1973. godine. Bile su predstavljene vlade 42 države, 6 država je poslalo posmatrača a bilo je i 5 međunarodnih organizacija. Konferencija je usvojila Konvenciju o jednoobraznom zakonu i kao prilog, sam tekst JZ. Time je, umesto jednoobraznih normi o rešavanju sukoba o oblicima testamentata, odnosno jedinstvenog (uniformnog) prava o koliziji oblika testamentata, došlo do unifikacije, odnosno jednoobraznih zakona o jednom obliku testamentata, nazvanom stoga, »međunarodni testament«.

Svaka država potpisnica Konvencije obavezuje se da uvede u svoje zakonodavstvo, najdocnije za šest meseci po stupanju na snagu ove konvencije u odnosu na nju, pravila o međunarodnom testamentu (čl. I stav 1. Konvencije). Budući da se radi o zakonodavnoj nadležnosti soc. republika i pokrajina, ta je obaveza pala na njih i one su je sve obavile. Pri tome, s obzirom na mesto i značaj ovog testamentata u unutrašnjem pravu naše zemlje, možemo uočiti tri rešenja.

Prvo, Zakon o dopuni Zakona o nasleđivanju SR BiH (»Službeni list SR BiH« br. 38/78) učvršćuje odredbe o međ. testamentu u drugi deo zakona, tj. u postupak u naslednim stvarima, i to pod III A (Odeljak III odnosi se na postupak suda sa testamentom), koji sadrži novih 17 članova (čl. 200 a —200 r). Dakle, odredbe o međunarodnom testamentu su deo formalnog (procesnog) naslednog prava a ne materijalnog naslednog prava. S obzirom na to da se danas donose zakoni o vanparničnom postupku u nas, to bi odredbe o ovom testamentu prešle u taj zakon, a to je pogrešno. »Međunarodni testament« mora biti deo materijalnog naslednog prava, jer je to »dopunski oblik testamentata« svakog unutrašnjeg prava države potpisnice. Istina, mogla bi se, analogno sudskom testamentu, izvršiti podela propisa na materijalni i na procesni deo, što je veoma teško učiniti.

Drugo, većina soc. republika i pokrajina locira međunarodni testament kao poslednji oblik pismenog testamentata, tj. iza vojničkog a ispred usmenog testamentata, i to:

a) Zakon o dopuni Zakona o nasleđivanju SR Crne Gore (»Službeni list SR CG« br. 22/78) pod marginalnim naslovom »Međunarodni testamentat« unosi 16 novih članova o ovom testamentu iza člana 72 a ispred čl.73;

b) Zakon o dopunama Zakona o nasleđivanju SR Hrvatske («Narodne novine» br. 47/78) unosi 16 novih članova o ovom testamentu takođe između vojničkog i usmenog testamenta. Pošto ova socijalistička republika još nije donela svoj novi republički zakon o nasleđivanju, to je pod marginalnim naslovom »Međunarodna oporuka« izvršen umetak iz člana 77 (vojnički testament);

c) Zakon za dopolnuvanje na Zakonot za nasleđivanjeto («Služben vesnik na SRM» br. 27/78), takođe, unosi 16 novih članova iza vojničkog a ispred usmenog testamenta;

d) Zakon o dopolnitvah zakona o dedovanju («Uradni list SR Slovenije» br. 23/78), bez posebnog marginalnog naslova, unosi 8 novih članova, takođe, iza vojničkog testamenta;

e) Zakon o dopunama Zakona o nasleđivanju («Službeni list SAPK» br. 47/78 i 28/79) pod marginalnim naslovom »Međunarodni testament« smešta 15 novih članova iza vojničkog testamenta.

Treće, odredbe o međunarodnom testamentu lociraju se na poslednjem mestu, s tim što pri tome postoje male razlike:

a) Zakon o dopuni Zakona o nasleđivanju SR Srbije («Službeni glasnik SR Srbije» br. 1/80) pod marginalnim naslovom »Testament sa elementom inostranosti« donosi propise o međunarodnom testamentu na kraju odeljka II. »Oblici testamenta«. Iz naslova novog odeljka vidimo da se radi o testamentu sa elementima inostranosti a ne o međunarodnom testamentu u smislu pomenute konvencije, što je pogrešno.

b) Zakon o dopuni Zakona o nasleđivanju SAPV («Službeni list SAPV» br. 27/79) pod marginalnim naslovom »Međunarodni testament« unosi propise o ovom obliku testamenta posle propisa o usmenom testamentu (čl. 77), tako da posle propisa o međunarodnom testamentu dolaze u istom odeljku još propisi o poništaju testamenta zbog nedostatka oblika (čl. 78) i odredbe o dokazivanju uništenog testamenta (čl. 79).

Već same dopune republičko-pokrajinskih zakona ukazuju na brojne nesaglasnosti u vezi s prirodom i pojmom međunarodnog testamenta. Stoga, pre nego pokušamo da objasnimo oblik (formu) međunarodnog testamenta, shodno Konvenciji i našim novim propisima, moramo ukazati na razlike ovog testamenta od testamenta sa elementom inostranosti.

I. TESTAMENT SA ELEMENTOM INOSTRANOSTI I MEĐUNARODNI TESTAMENT

1. Pojmovne razlike

U svim zakonima o dopuni zakona o nasleđivanju ima propusta, o kojima će dalje biti reči. Ipak, propisi SR Srbije i SR Makedonije odudaraju od drugih i zadiru u samu suštinu međunarodnog testamenta, pa ćemo se na njih odmah osvrnuti.

Zakon o dopuni zakona o nasleđivanju SR Srbije je posebno karakterističan kada se radi o devijaciji u shvatanju međunarodnog testamenta. Ovo se vidi iz sledećeg:

a) Ispred novog člana 78a stavljen je marginalni naslov »Testament sa elementom inostranosti«, dok su većina republika i pokrajina pravilno stavile naslov »Međunarodni testament«, pa sam naslov ukazuje na pokušaj da se međunarodni testament izjednači sa testamentom sa elementom inostranosti;

b) Član 78a propisuje: »Testament sa elementom inostranosti (u daljem tekstu: međunarodni testament) je oblik testamenta koji postoji: kad su zaveštalac ili naslednik strani državljani ili kad im je prebivalište, odnosno boravište u inostranstvu; kada se dobra kojima zaveštalac raspolaže nalaze u inostranstvu ili su potraživanja zaveštaoca nastala u inostranstvu, odnosno potiču iz inostranstva; kada je testament sastavljen u inostranstvu; ili je element inostranosti izražen u nekom drugom pogledu«. Čini nam se, da ovakvom propisu ne treba tumačenje. Ipak, naglasimo koncepciju ovog zakona: *da međunarodni testament postoji onda kad postoji testament sa elementom inostranosti.*

Element inostranosti kod testamenta može biti materijalne ili formalne prirode. U pravilu, testament sa elementom inostranosti je testament bilo kog oblika (forme, vrste), kod koga je element inostranosti na strani zaveštaoca, naslednika ili dobara zaostavštine. Nasuprot tome, međunarodni testament, u smislu pomenute konvencije i JZ, je *testament sačinjen po propisima konvencije i JZ*. Dakle, za pojam ovog testamenta odlučan je formalni momenat: da je sastavljen u obliku i pod uslovima predviđenim konvencijom i JZ. Za pojam međunarodnog testamenta nije uopšte bitno da postoji element inostranosti u bilo kom vidu.

Oblik testamenta može biti samostalni element inostranosti. To će biti slučaj kada je testament sačinjen od organa strane države (van SFRJ ili u SFRJ) ili u drugom obliku koji naše pravo ne priznaje (a sačinili su ga naši organi ili građani). Međutim, što se tiče međunarodnog testamenta, nije moguć ovakav sukob, bar među zemljama potpisnicima, jer konvencija ima za cilj unifikaciju oblika testamenta. Otuda, i po ovom pitanju, ova su dva testamenta potpuno različita.

Nešto drukčiju grešku sadrži Zakon o dopuni ZN SR Makedonije. Pošto u st. 1. novog člana 75 a) ukazuje na dejstvo međunarodnog testamenta, shodno JZ, da »testament sastavljen u formi međunarodnog testamenta je punovažan u pogledu oblika bez obzira na mesto gde je napravljen, gde se nalaze dobra i bez obzira na državljanstvo, prebivalište, odnosno boravište izveštaoca«, što je osnovna intencija Konvencije, u drugom stavu istog člana nalazi se propis koji devalvira ovu intenciju, a koji glasi: »Formata na testamentot ne vlijae vrz negovata polnovažnost kako međunaroden testament«, tj. da forma testamenta ne utiče na njegovu punovažnost kao međunarodnog testamenta, što je potpuno suprotno Konvenciji i JZ. Do ovoga je došlo, verovatno, zbog pogrešnog shvatanja propisa čl. 1 st. 2 Jednoobraznog zakona kojim je propisano da »ništavost testamenta kao međunarodnog testamenta ne utiče na njegovu eventualnu punovažnost u pogledu oblika kao testamenta druge vrste«. Ovde je izraženo poznato pravilo o konverziji forme kod testamenata, a sve to u cilju favorizovanja testamenata, odnosno izjava poslednje volje, pošto nije moguća korekcija od samog autora. Kod testamenta važi, stoga, objektivni a ne subjektivni kriterijum pri

oceni oblika. To što je zaveštalac hteo da sačini međunarodni testament (subjektivni kriterijum) a pokazalo se da takav oblik testamenta ne postoji, jer nisu ispunjene formalnosti koje se traže za ovaj oblik testamenta, ne utiče da se izjava zaveštaoca uvaži ako ispunjava neki drugi zakonom dopušteni oblik testiranja.

2. Priroda i karakter međ. testamenta.

Po svojoj formi i dejstvu međunarodni testament je dvopolni, odnosno univerzalni testament.

Prvo, on je dopunski oblik testamenta (uvod konvencije) svake države potpisnice. To znači da je on testament unutrašnjeg prava svake države potpisnice i to za potrebe u samoj državi. Za pojam i dejstvo međunarodnog testamenta uopšte nije potrebno da postoji element inostranosti. I to niti u momentu testiranja niti u momentu delacije. Pravljenje ovog testamenta po obliku je jednako pravljenju bilo kog testamenta (posebno pismenog) a »za svaki slučaj« on ima i međunarodno dejstvo. Zato je i u samoj konvenciji naziv »međunarodni testament« obeležen navodnicima.

Međunarodni testament je jedan tip, vrsta, oblik testamenata dopuštenih u našem pravu. S obzirom na svoju formu, uslove pod kojima se može činiti i na njegovo trajanje, on spada u *redovne testamente*, pa je njegovo mesto uz sudski i diplomatsko-konzularni testament, a ne posle izuzetnih i privilegovanih testamenata, kao što su vojnički i testament na brodu. Pored toga, to je javni testament.

Drugo, međunarodni testament je punovažan u pogledu oblika (ne i u pogledu drugih okolnosti) bez obzira na mesto gde je sastavljen, gde se nalaze dobra i bez obzira na državljanstvo, prebivalište i bora-vište zaveštaoca, ako je sastavljen u skladu sa odredbama konvencije i JZ. Takvu odredbu sadrže svi naši zakoni (pa i ZN SR Srbije i SR Makedonije). To ukazuje, da međunarodni testament može biti u pravom smislu međunarodni, tj. testament sa elementima inostranosti.

Očite su prednosti korišćenja ovog (univerzalnog) oblika testamenta i to iz više razloga.

Prvo, što je najvažnije, korišćenje ovog oblika testamenta, za slučaj da postoji element inostranosti »smanjuje potrebu iznalaženja merodavnog zakona« (uvod konvencije). S obzirom na veliki promet ljudi i dobara u savremenom svetu, a koje se podstiču i akcijama međunarodne zajednice (UN, Helsinška deklaracija) korišćenje ovog oblika imaće sve više značaja i dolaziće do izražaja njegov karakter.

Drugo, korišćenje međunarodnog testamenta nije nikakva prinu-da, već samo jedna mogućnost, jedna prednost koja se pruža građani-ma i koju teorija i praksa treba da podstaknu. Građani nisu dužni da koriste ovu formu testamenta čak i kad postoje elementi inostranosti u pogledu testiranja. Građani-zaveštaoci mogu i ubuduće slobodno birati formu testamenta koja im se čini pogodnom. Naime, ubuduće oni mogu birati: ili bilo koja forma ili oblik međunarodnog testamenta. Ako izaberu neki drugi oblik a ne međunarodni testament, tada dolaze do izražaja pravila o rešavanju sukoba o oblicima testamenta, pa i mogućnosti da testament ne proizvede pravno dejstvo. Prednosti međuna-rodnog testamenta su, dakle, očite.

3. Ograničenost međunarodnog testamenta

Potreba za iznalaženjem merodavnog zakona o obliku testamenta nije prestala sa uvođenjem međunarodnog testamenta. Ovo ne samo sa razloga što zaveštaoci ne bi koristili ovaj testament, već i sa drugih razloga.

Prvo, međunarodni testament u pogledu oblika deluje samo među stranama potpisnicima konvencije, a to nisu sve države. Mada je konvencija otvorena i moguć je pristup drugih država, ona nikad neće postati univerzalna. Ovo takođe sa više razloga. Danas igra vidnu ulogu razvoj pravnih ustanova i shvatanja, koji je u vezi s društvenim razvitkom, odnosno razvojem odnosne države. Sigurno je da veliki broj nerazvijenih država, s kojima inače naša država održava tesne odnose, neće prihvatiti ovu konvenciju. To je slučaj sa brojnim nerazvijenim državama Afrike i Azije, među kojima ima najveći broj i nesvrstanih država.

Drugo, što se konvencija i Jednoobrazni zakon o obliku međunarodnog testamenta ne primenjuje na oblike testamentalnih odredaba koje su u istom pismenu sačinila dva ili više lica (tzv. zajedničke testamente). Ovaj propis čl. 2 Jednoobraznog zakona o obliku međunarodnog testamenta preuzele su sve naše republike i pokrajine, izuzev ZN Slovenije (čl. 200 b BiH, čl. 72 b CG, čl. 77 j Hrvatske, čl. 75 b Makedonije, čl. 77 b Vojvodine, čl. 64 b Kosova i čl. 78 k Srbije).

Naše zakonodavstvo i teorija ne priznaje tzv. zajedničke testamente bilo kojeg oblika. Inače, u teoriji i u zakonodavstvu razvijenih država pravi se razlika, odnosno poznaju se tri oblika zajedničkih testamenata:

a) Testamenta mere simultanea, tj. zajednički testament koji su na istoj ispravi sačinila dva lica (ili više) a da oni ne stoje ni u kakvoj vezi. Mada su ovakvi zajednički testamenti retki, među njima je zajedničko samo sredstvo na kojem su izražena, odnosno napisana. Napr. na jednom tabaku piše suprug a u produžetku supruga, ili neko od članova porodice. U teoriji se uzima da se ovde vrši samo istovremeno testiranje. Međutim, ni to ne mora biti. Može prvi zaveštalac da napiše testament a da drugi napiše svoj posle 5 meseci, tako da istovremenost ne mora uopšte postojati. Zajednički je samo objekt u kome je izložena sadržina testamenta. Smatramo, da ovakvo testiranje i nije zajednički testament u smislu konvencije i Jednoobraznog zakona o obliku međunarodnog testamenta, mada navedeni propis zabranjuje testiranje na istom pismenu od dva ili više lica.

b) Testamenta correspectiva, tj. zajednički testamenti u kojima su međusobna raspolaganja zavisna jedna od drugih. Ovde se postavlja problem zavisnosti i vezanosti, a to su pitanja koja se mogu pojaviti i iz jednog ugovora o nasleđivanju. Padom jednom raspolaganja pada i drugo. Ova raspolaganja nisu dopuštena u našem pravu a zabranjuje ih i Jednoobrazni zakon o obliku međunarodnog testamenta.

c) Testamenta reciproca, tj. zajednički testamenti u kojima se zaveštaoci uzajamno postavljaju ili postavljaju nekog trećeg. Oni konzumiraju prethodni zajednički testament, tj. oni su i korespektivni i recipročni. Smatramo da se konvencija na njih odnosi. Njih zabranjuje

i naše pravo, mada u sudskoj praksi ima slučajeva da se ne priznaje recipročno dejstvo u pogledu ugovarača, ali priznaje u pogledu trećih lica (presuda Okružnog suda Pančevo Gž—87/69, Zbirka sudskih odluka, knj. 14, sv. 4. br. 445). Ovakvo shvatanje, koje je neodrživo i sa stanovišta naših dosadašnjih naslednopravnih propisa, nije održivo ni sa obzirom na propis čl. 15 Jednoobraznog zakona da se »u vezi sa tumačenjem i primenom odredaba ovog zakona vodi računa o njegovom međunarodnom obeležju i o potrebi njegovog jednoobraznog tumačenja« biće veoma interesantan stav zakonodavstva i prakse naročito drugih zemalja, o kojem bi i mi morali, s obzirom na citirani propis, voditi računa. Naime, navedeni propis Jednoobraznog zakona dovešće i do jedinstvenog gledanja na ovo pitanje u pogledu zajedničkih testamneata.

II. OBLIK (FORMA) MEĐUNARODNOG TESTAMENTA

1. Pojam forme i oblika testamenta

U vezi sa testamentom, kao i sa ugovorima, izrazi »forma« i »oblik« upotrebljavaju se dosta slobodno, tako da se ne može često iznaći njihov smisao. Ovo kako u zakonodavstvu, tako i u teoriji i sudskoj praksi.

U tekstu saveznog Zakona o nasleđivanju iz 1955. godine (u redakciji i izdanjima iz Beograda) pravi se razlika između reči »forma« i reči »oblik« testamenta: a) forma testamenta je izraz u marginalnom naslovu ispred čl. 67. ZN »forma testamenta kao uslov za njegovu punovažnost«; b) u drugim slučajevima upotrebljava se izraz oblik. Tako naslov II odeljka glasi: »Oblici testamenta« (ispred čl. 68) a takođe i marginalni naslov ispred čl. 82. glasi: »Poništaj testamenta zbog nedostatka oblika«.

Nasuprot tome, u redakciji i izdanjima ZN iz Zagreba svuda se na ovim mestima upotrebljava izraz oblik, a ne forma.

Novi ZN Makedonije stalno govori o formi testamenta. ZN Srbije, u tekstu kao što je napred navedeno, a takođe novi ZN Bosne i Hercegovine i ZN Crne Gore. Zakon o nasleđivanju SR Slovenije ima nešto izmenjene marginalne naslove, ali, permanentno upotrebljava izraz oblik testamenta.

I u teoriji se ne pravi razlika između forme i oblika testamenta. Tako, Kreč—Pavić, pod formom oporuke upućuju na oblik oporuke i ističu da »oblik oporuke zajedno sa ostalim uvjetima koji su vezani uz pojedine vrste oporuke, sačinjavaju formalnopravne (vanjske) potrebštine oporuke«.⁸⁾ I drugi naši teoretičari u ovoj oblasti ne prave razliku između forme i oblika testamenta.⁹⁾

Reči »forma« i »oblik« se, po svom opštem jezičkom značenju, poklapaju delimično. Tako reč »forma« ima više značenja, kao: oblik, izgled, spoljna, vanjska strana, spoljašnji obris; predmet koji služi, mo-

⁸⁾ Kreč—Pavić: Koentar ZN, Zagreb, 1964., str. 186, 199 i 784.

⁹⁾ B. Blagojević: Nasledno pravo u Jugoslaviji, Bgd, 1979., str. 244., stalno govori o formi a A. Finžgar: Dedno pravo, Ljubljana, 1962., str. 90 i dr. o oblicima testamenta.

del pri izradi čega, kalup; ustaljeni način izražavanja i postupanja, norma, pravilo; način ustrojstva, uređenja, sistem; spoljna strana umetničkog dela; gramatički oblik reči.¹⁰⁾ Reč oblik takođe ima više značenja: spoljašnji, vanjski fizički izgled; obično množina: deo tela, telo; vid, način, vrsta, tip; spoljašnja, vanjska strana umetničkog dela.¹¹⁾ Koje značenje im pridati u pravu uopšte, a posebno kada se radi o formi i obliku testamenta? Ne ulazeći dublje u čitavu ovu problematiku, želimo da za potrebe testamenta ukažemo na neka moguća rešenja. Izraz »forma testamenta« može biti shvaćena na tri različita načina a »oblik testamenta« u jednom izuzetnom načinu, pa je, s obzirom na to, moguće među njima jasno diferenciranje.

Prvo, reči »forma testamenta«, u zakonima o nasleđivanju, kao i u teoriji, označavaju isti smisao kao i reči »forma ugovora« u odeljku VI glave II Zakona o obligacionim odnosima. Ovo je pojam forme u nepravnotehničkom smislu, odnosno u pravnofilozofskom smislu. Pod formom u tom smislu razume se način izražavanja sadržine pravnog posla uopšte. Takav pojam forme u širem smislu obuhvata formu u užem smislu i neformalne pravne poslove. Samo kako se mogu shvatiti reči »forma ugovora« kao naslov pomenutog odeljka, kad se u čl. 67. stav 1 ZOO kaže: »Zaključenje ugovora na podleži nikakvoj formi, osim ako je zakonom drukčije određeno«.

Drugo, forma testamenta (ugovora, pravnog posla) u užem ili pravnotehničkom smislu je »način izražavanja njegove sadržine kroz unapred predviđene spoljne (vidljive) oblike preko kojih treba da se manifestuje volja«. Bitno je »određeni spoljni i vidljivi oblik u kome se izjava volje čini«, a pod tim se razume: »pismena forma, forma javne isprave i realna forma«.¹²⁾

Treće, izraz forma testamenta u marginalnom naslovu ispred člana 67 ZN (i odgovarajućih propisa republika i pokrajina) može da se shvati i u jednom posebnom značenju, koji je dat u samom citiranom članu. Forma testamenta obuhvatala bi: a) oblik testamenta utvrđen u zakonu (forma u užem smislu) i b) uslovi pod kojima su dopušteni pojedini oblici testamenta, i to:

a) Što se oblika tiče ne mogu se na testament i druge jednostrane pravne poslove primeniti pravila o podeli na formalne i neformalne pravne poslove. »Neformalni su oni ugovori (pravni poslovi) za čije je zaključenje dovoljna prosta saglasnost volja«. Ova definicija polazi od ugovora kao osnovnog pravnog posla. U tom smislu polazi i propis čl. 67 stav 1 ZOO. Jednostani pravni poslovi su takvi pravni poslovi koji nastaju i proizvode pravna dejstva izjavom samo jedne volje, kao što je ponuda, javno obećanje nagrade, izdavanje hartija od vrednosti, testament i dr. Ovde tipičan neformalan ugovor ne dolazi u obzir, jer nema druge stranke sa kojom treba postići saglasnost volje. Zato se traže pooštreni oblici izražavanja volje. Usmeno izražavanje posled-

¹⁰⁾ Rečnik srpskohrv. knjiž. jezika, knjiga šesta, Novi Sad, str. 680.

¹¹⁾ Rečnik kao pod 10), knjiga treća, Novi Sad—Zagreb, 1969., str. 866.

¹²⁾ Detaljnije Dr S. Perović: Obligaciono pravo, I deo, Bgd, 1976. str. 115 i 217. Enciklopedija imov. prava i prava udr. rada, Tom drugi, str. 1062., mada tvrdi da je testament formalan pravni posao, usmeni testament se ne uključuje u forme koje on daje.

nje volje bez svedoka ne bi imalo nikakvog smisla. Isto tako i kad su bili svedoci ali ne bi razumeli izjavu zaveštaoca. Zato i zahtev da izjavu zaveštaoca čuju dva sposobna svedoka (nesrodna u pravoj liniji, a u pobočnoj do četvrtog stepena srodstva, da se ne testira u njihovu korist, niti u korist njihovih bračnih drugova) znači određeni zahtev forme pravnog posla. To bi bila forma u užem smislu.

b) Pored forme u užem smislu imamo i uslove pod kojima se pojedini oblici testamenta mogu činiti. Tako, napr. usmeni testament se može činiti samo u izuzetnim prilikama kada zaveštalac ne može da sačini koji od pismenih testamenata; alografski testament može sačiniti samo zaveštalac koji zna da čita i piše i dr.

Najzad, pod oblikom, ili oblicima testamenta, razumemo pojedine vrste ili tipove testamenata. U pravu razvijenijih država postoji u pogledu tipova numerus clausus. U tom smislu, ispravna je formulacija iz konvencije o međunarodnom testamentu kao »dopunskom obliku testamenta« svake države ugovornice. Naime, već sama konvencija prihvata ovakvo značenje oblika testamenta. Ovakva razlikovanja čine se i u inostranoj teoriji i praksi.¹³⁾

2. Forma javne isprave

a) Nužnost pismene forme

Testament mora biti napravljen u pismenom obliku. Ovaj kategoričan propis čl. 3 stav 1 JZ preuzele su sve naše republike i pokrajine izrično, ili se on podrazumeva, kao što je slučaj sa propisom SR Hrvatske.

Forma je solemnitetska, tj. bez pismene forme nema međunarodnog testamenta. Usmeni međunarodni testament ne postoji nikako, pa čak i kad bi bile ispunjene okolnosti predviđene za usmeni testament.

b) Ovlašćeno lice i njegova funkcija

U vezi s pravljjenjem međunarodnog testamenta potrebno je sudelovanje ovlašćenog lica, pa je svaka država ugovornica dužna, da u roku od šest meseci po stupanju na snagu konvencije u odnosu na nju, da »dopuni odredbe Priloga u svom zakonodavstvu«, određujući lica koja su, na njenoj teritoriji, ovlašćena da postupaju u vezi s pravljjenjem međunarodnog testamenta. Ona može, takođe, odrediti kao lice ovlašćeño da postupa u vezi pravljjenja međunarodnog testamenta njenih državljana i svoje diplomatske, odnosno konzularne predstavnike u inostranstvu, ukoliko se domaći zakon tome ne protivi« (Član II stav 1 Konvencije). Svojsstvo lica ovlašćenog da postupa u vezi s pravljjenjem međunarodnog testamenta, određeno shodno zakonu jedne strane ugovornice, priznaje se na teritoriji drugih ugovornica« (čl. III Konvencije).

¹³⁾ Enneccerus—Kipp—Woff—Coing: Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, Tübingen, 1965. str. 86 i 94. u vezi s ovim govore o prinudnoj formi (Formzwang) i prinudnim tipovima (Typenzwang).

Jednoobrazni zakon predviđa sledeću funkciju ovlašćenog lica, i to:

a) da primi izjavu zaveštaoca da je pismeno njegov testament i da je upoznat sa njegovom sadržinom (čl. 4 stav 1);

b) da u njegovom prisustvu zaveštalc potpiše testament (pismeno) ili, ako ga je prethodno potpisao, prizna i potvrdi potpis za svoj (čl. 5 stav 1);

c) da se potpiše na testamentu (čl. 5 stav 3);

d) da stavi datum testamenta (čl. 7) i

e) da izda zaveštaocu potvrdu da su prilikom sastavljanja testamenta ispunjene sve formalnosti koje JZ traži.

Pošto se pored pismene forme traži i intervencija određenog organa javne vlasti, govorimo o formi javne isprave, odnosno o javnom testamentu (testament public). U teoriji i praksi razlikuje se više vrsta javnih testamenata:

a) Usmeni javni testament-testamentum apud acta conditum, kad zaveštalc usmeno izlaže sadržinu testamenta pred javnim organom a ovaj to unosi u zapisnik (protokol), kao što su svi naši dosadašnji javni testamenti (sudski), diplomatsko-konzularni, vojnički i pomorski).

b) Pismeni javni (sudski) testament, koji se javlja u dva oblika:

— Pismeni javni testament-testamentum judici oblatum, tj. kad je pismeno priznato za svoje i predato sudu na čuvanje (stav § 578 AGZ), i

— Pismeni javni testament, kada zaveštalc vansudski sačinjeno pismeno (testament) prizna pred sudom (javnim organom) za svoj. To je forma međunarodnog testamenta.

Kao ovlašćena lica po našim propisima određena su:

a) sudija opštinskog suda i konzularni, odnosno diplomatski predstavnik SFRJ koji vrši konzularne poslove (čl. 200 o BiH, čl. 72 g CG, čl. 75 v M, čl. 71 a st. 4. Sl, čl. 78 b Sr, čl. 77 d V, čl. 77 a st. 1 H, i čl. 64 d K). Dakle, svi su naši propisi odredili sudiju i diplomatsko-konzularne organe. To je na mestu i intencija propisa konvencije jeste da se odrede lica koja taj posao već rade, a ne da se kreiraju novi organi. To bi bilo protivno karakteru međunarodnog testamenta kao »dopunskog oblika testamenta«.

b) zapovednik broda (čl. 200 o BiH i čl. 78 b Sr) i vojni starešina iz čl. 72 Zakona o nasleđivanju SR Srbije.

Kao što se vidi, međunarodni testament mogu praviti svi oni javni organi koji su uopšte ovlašćeni za pravljenje testamenta po našim propisima. Proširenje na organe pod b) smatramo da nije umesno. Prvo, međunarodni testament je redovni testament po svom značaju i dejstvu, pa treba da učestvuje samo onaj organ koji može da sastavlja redovne javne testamente, a to su sudski i diplomatsko-konzularni. Drugo, nema mnogo opravdanja ni za vojnički i pomorski testament, budući naša prava poznaju usmeni testament u izuzetnim okolnostima, pa još manje ima potreba da vojni organi i zapovednik sastavljaju međunarodni testament. Postojanje elementa inostranosti, koji bi ovde mogao biti odlučujući faktor, ne nastaje tako iznenada da se mora prihvatiti ovakvo rešenje. Taj se posao može obaviti i pre ukrcavanja na brod, odnosno i za vreme izvršenja vojne obaveze.

c) Pisanje (sastavljanje) međ. testamenta

Jednoobrazni zakon, a takođe i svi naši zakoni, sadrže o ovome tri pravila.

Prvo, testament mora biti napravljen u pismenom obliku a može biti napisan rukom ili na neki drugi način (čl. 3 JZ). Ovo smo već napred istakli kao opšti zahtev. Sadržina testamenta mora biti napisana na papiru, a ne na drugim predmetima (objektima), kao što je to slučaj napr. sa svojeručnim testamentom. Zahtev da se piše mastilom ne bi bio opravdan, jer danas ima sredstava za brisanje mastila kao i teksta pisanog pisacom mašinom. Ali, zato su i sredstva veštačenja usavršena. Stoga, može se pisati grafitnom ili hemijskom olovkom, pisacom mašinom, slaganjem slova isecanjem; i drugim sredstvima za oblikovanje slova na papiru.

Pismeno koje se podnosi ovlašćenom licu ne mora biti specijalno pisano za međunarodni testament. Zaveštalac može ovlašćenom licu podneti na overu bilo koji pismeni testament po našem pravu (svojeručni, alografski, sudski, diplomatsko-konzularni, vojnički i pomorski testament; ovi poslednji čak i kad im je prestala važnost). Zaveštalac uopšte može uzeti neki od »važjećih« ili čak neki od opozvanih testamenta. Bitno je da pismeno sadrži njegovu izjavu poslednje volje. Može to biti testament koji je kao student skicirao u edukativne svrhe a može koristiti i pismeno o sadržini usmenog testamenta koji su sastavili svedoci testamenta, čak i kad je istekla važnost usmenog testamenta.

Drugo pravilo jeste da zaveštalac ne mora svojeručno napisati testament. Može to učiniti zaveštalac ili bilo koje lice. Pisac može biti i pravno lice, u čije će ime pisanje izvršiti određeni radnik po prirodni i rasporedu posla (napr. štamparija, ili advokatska organizacija sa svojstvom pravnog lica i dr.). Drugo lice uopšte može biti fizičko ili pravno, punoletno ili maloletno, domaći ili strani državljanin, naslednik ili legatar a to može biti i svedok testamenta.

Da li pisac testamenta može biti i ovlašćeno lice? Pozitivan odgovor na to daje samo propis SR Slovenije (čl. 71 a st. 4), dok čl. 200 o BiH, čl. 72 g CG, čl. 75 v M, i čl. 64 g K, govore o nadležnosti sa sastavljanje međunarodnog testamenta, pa je nejasno šta se smatra pod »sastavljanjem«. Propisi Hrvatske, Srbije i Vojvodine ograničavaju funkciju, ovlašćenog lica na onu predviđenu Jednoobraznim zakonom.

Za važnost međunarodnog testamenta nije potrebno da ispravu (testament) sastavi sudija, odnosno javni organ, pa smatramo da nije potrebno takvu dužnost suda propisivati. Ako je propisana, kao u SR Sloveniji, sudija je pisac testamenta kao i drugo lice, što testamentu ne daje značaj usmenog sudskog testamenta. Razumljivo, prilikom sastavljanja testamenta sudija može koristiti pravila o sudskom testamentu za utvrđivanje identiteta zaveštaoca i svedoka, o fiksiranju poslednje volje u zapisnik i sl. Prisustvo svedoka i ostale radnje obavezne su po propisima Konvencije i JZ, a ne one koje važe za naše sudske (javne) testamente.

Treće pravilo je da testament može biti napisan na bilo kom jeziku (čl. 3 stav 3 JZ), a ne samo na jeziku kojim zaveštalac zna da čita i piše, kako je to propisano za naš alografski testament (čl. 69 ZN). Polazi

se od toga da je pravo zaveštaoca da bira jezik shodno pravom odnosu sa elementom inostranosti ili svojim sklonostima (španski ako se radi o pravnim odnosima sa Latinskom Amerikom, ili engleski ako se radi o ostavštini u SAD, Kanadi i sl.). Zaveštalac snosi rizik u vezi sa izborom lica koje će mu izvršiti sastav na stranom jeziku i sudija, odnosno ovlašćeno lice nije dužno da se o ovom stara po službenoj dužnosti. Sud će uvek sastavljati testament samo na službenom jeziku.

3. Izjava zaveštaoca

a) Sadržina izjave

U prisustvu dva svedoka i ovlašćenog lica, zaveštalac izjavljuje da je pismeno njegov testament i da je upoznat sa njegovom sadržinom (čl. 4 stav 1 Jednoobraznog zakona, čl. 200 d BiH, čl. 72 d CG, čl. 77 a st. 1 H, čl. 75 d M, čl. 71 a stav 5 Sl, čl. 78 d stav 4 Sr, čl. 77 f V i čl. 64 g K).

Zakon o dopuni ZN Srbije stavlja prvo potpis, pa onda izjavu, što je neumesno, jer bi izjava morala prethoditi potpisu. Zatim propisuje da »zaveštalac izjavljuje da je pismeno njegov testament, odnosno da je upoznat sa sadržinom testamenta. Reč »odnosno« ovde ima značenje reči »ili«, pa izlazi da zaveštalac može izjaviti jedno ili drugo. Međutim, radi se o izjavi sa dvojakim sadržajem i značajem: jedna je izjava da je pismeno testament zaveštaoca, a druga, da je upoznat sa sadržinom testamenta.

Zaveštalac nije dužan da sa sadržinom testamenta upozna svedoke niti ovlašćeno lice (čl. 4 stav 2 JZ). Ovaj propis, takođe, sadrže svi republički i pokrajinski propisi, izuzev zakona SR Slovenije. Ovakvo rešenje u SR Sloveniji je u skladu sa propisom čl. 71. a stav 4 o tome da međunarodni testament može po izjavi zaveštaoca sastaviti sudija opštinskog suda. S obzirom na taj propis, ovakav propis bio bi besmislica, pa nije ni unet. To ne može biti opravdanje i smatramo da propis vredi i u SR Sloveniji.

b) Kako treba da bude data izjava

Izjava zaveštaoca mora biti data lično, usmeno i na službenom jeziku ovlašćenog lica.

Izjavu mora dati lično zaveštalac, pa ovlašćeno lice mora utvrditi njegov identitet. Konvencija i JZ nemaju propisa o tome kako se utvrđuje identitet, pa vrede propisi unutrašnjeg prava. Naši sudovi i drugi organi mogu i trebaju da postupaju kao pri pravljenju sudskog testamenta. Propisa nema, ali smatramo da nema smetnje da se izjava uzme i van sedišta ovlašćenog lica. Ovo važi samo za sudiju opštinskog suda, jer konzularni organi, vojni organi i zapovednik broda postupaju u okvirima svojih oblasti.

Izjava zaveštaoca mora biti usmena. Ako zaveštalac ne može da govori, bilo sa razloga što je nem, bilo usled bolesti, mora izjavu dati preko tumača. Tumač se sporazumeva sa zaveštaocem i usmeno izjavljuje umesto zaveštaoca.

Izjava zaveštaoca mora biti data na službenom jeziku ovlašćenog lica. Ako zaveštalac ne zna službeni jezik ovlašćenog lica, mora učestvovati tumač-prevodilac, koji se sporazumeva sa zaveštaocem i izjavljuje na službenom jeziku suda.

c) Svedoci međunarodnog testamenta

Izjavu daje zaveštalac u prisustvu dva svedoka i ovlašćenog lica, koji moraju biti prisutni istovremeno. Prisustvo svedoka je bitno a nedostatak vodi ništavosti testamenta kao međunarodnog testamenta. Dužnost pribavljanja svedoka leži na zaveštaocu.

Uslovi koje treba da ispunjava svedok međunarodnog testamenta određuju se zakonom svake države potpisnice. Isto važi i za tumače (član V stav 1 Konvencije). Samo svojstvo stranca, međutim, ne predstavlja smetnju da neko bude svedok međunarodnog testamenta (član V stav 2 Konvencije).

Sve naše republike, odnosno pokrajine, izuzev SR Srbije, regulisale su ovo pitanje, na različite načine:

a) Član 200 p BiH reguliše ovu materiju posebno tako što traži da to budu punoletna lica koja nisu lišena poslovne sposobnosti i koja razumeju jezik na kome je zaveštalac izjavio da je pismeno njegov testament i da je upoznat sa njegovom sadržinom;

b) Član 77 e Vojvodine traži da su punoletna lica kojima nije oduzeta poslovna sposobnost i ništa više, a

c) ostali upućuju na propis čl. 73 ZN (ko može biti svedok pri pravljenju alografskog i sudskog testamenta) s tim da se opredeljuju za uslove koji se odnose na alografski testament (tako čl. 72 ž CG i čl. 64 l K), dok se drugi ne izjašnjavaju da li se radi o alografskom ili sudskom testamentu (tako čl. 77 l H, čl. 75 k M i čl. 71 b Sl.). Ta dilema postavlja se i za područje uže Srbije, pošto dopuna ZN nema o tome propis.

Smatramo da se mogu shodno primeniti odredbe ZN o sudskom testamentu. Svedoci mogu biti punoletna lica kojima nije oduzeta poslovna sposobnost i koja znaju čitati i pisati (na službenom jeziku suda) i koja razumeju jezik na kome zaveštalac daje izjavu o priznanju testamenta za svoj i da je upoznat sa njegovom sadržinom (propis čl. 73 i 165 ZN, koji reguliše »sastavljanje testamenta zaveštaocu koji ne zna službeni jezik ili je nem«).

Po pitanju tumača, takođe, imamo različit stav. Već citirani čl. 165 ZN predviđa tumača za slučaj kad zaveštalac ne zna službeni jezik suda ili je nem, pa to važi i za međunarodni testament. Uslove koje treba da ispunjava tumač propisuje ZPP, pa se i propisi pozivaju na te odredbe, mada se one primenjuju shodno propisu čl. 173 ZN, kao dopunske.

Odredbu da svojstvo stranca ne predstavlja smetnju za svedoka nisu preuzele sve republike i pokrajine (samo čl. 77 m H i čl. 71 b SI). S obzirom da je to propis Konvencije (član V stav 2) i s obzirom na član VIII konvencije o tome da nikakva rezerva nije dopuštena na ovu konvenciju niti na Jednoobrazni zakon o obliku međunarodnog testa-menta, ima se smatrati kao važeće pravilo i za naše pravo.

4. Potpis testamenta

a) Potpis zaveštaoca

Razlikujemo potpis testamenta i potpis pojedinih listova.

1. Pod potpisom testamenta razumemo potpis testamenta kao akta, tj. na kraju testamenta, i kao znak njegove dovršenosti. Ovde, takođe, razlikujemo dve situacije:

a) Kad je zaveštalac u stanju da se potpiše:

— potpisuje testament (čl. 5 stav 1 i čl. 6 stav 1 JZ) svojim ime-
nom i prezimenom, mada to nije u propisima rečeno, ali se podrazu-
meva, ili

— ako ga je prethodno potpisao, priznaje i potvrđuje potpis za
svoj (čl. 5 stav 1 JZ). Smatramo da nema smetnje da pred svedocima i
ovlašćenim licem potpiše po drugi put.

b) Ako zaveštalac nije u stanju da se potpiše, saopštiće razlog ov-
lašćenom licu koje će to zabeležiti na testamentu (čl. 5 stav 2 prva re-
čenica JZ). Zaveštalac može biti nepismen, ne može nikako da piše ili
momentalno ne može da piše jer mu je teško ili zbog uzbuđenja. Sve-
jedno sa koga razloga, odlučujuće je da zaveštalac izjavljuje da ne može
da se potpiše. Prema propisu čl. 5 stav 2 JZ domaći zakon može ovlas-
titi zaveštaoca da zatraži da ga drugo lice, u njegovo ime, potpiše na
testamentu. Ovaj propis preuzele su sve naše republike i pokrajine, izu-
zev SR Srbije. Propis BiH (čl. 200 e stav 2) ponavlja citirani stav JZ,
ali smisao je u tome da daje takvo ovlašćenje. Zakon o dopuni SR Srbi-
je ne daje takvo ovlašćenje zaveštaocu, pa nepismeni mora staviti ru-
kznak.

2. Potpis pojedinih listova ako se testament sastoji iz više listova
(čl. 6 stav 2 JZ):

a) Zaveštalac mora da potpiše svaki list posebno, ili

b) ako on nije u stanju, drugo lice u njegovo ime, ili

c) ako ga nema, ovlašćeno lice.

Svaki list testamenta mora biti obeležen brojem (član 6 stav 2
druga rečenica JZ). Nije rečeno ko to ima učiniti. Prvenstveno zavešta-
lac a ako je on propustio ili nije u stanju da to učini, onda ovlašćeno lice.
Zakon o dopuni ZN Makedonije (čl. 75 ž stav 1) traži da se listovi po-
vežu jemstvenikom a oba kraja jemstvenika da se zapečate pečatom.
Zakon o dopuni ZN Srbije nema i ovaj propis.

3. Prisustvo dva svedoka i ovlašćenog lica potpisu zaveštaoca mora
biti istovremeno. Takođe, izjavi o ovlašćivanju drugog lica za potpis
zaveštaoca, odnosno stavljanju rukoznaka. To moraju biti isti svedoci
koji su prethodno čuli izjavu zaveštaoca.

b) Potpis svedoka i ovlašćenog lica

Svedoci i ovlašćeno lice, u prisustvu zaveštaoca, stavljaju istovremeno svoje potpise na testament (čl. 5 stav 3 JZ). Istovremeno, znači odmah nakon potpisa zaveštaoca i to jedan za drugim, a nikako svi odjednom, kako bukvalno glasi propis. Prvo potpisuje zaveštalac, pa svedoci i najzad, ovlašćeno lice. Zakon o dopuni ZN Hrvatske (čl. 77 b stav 3) traži da se ova lica potpišu »s naznakom da se potpisuju kao svedoci, odnosno kao ovlašćena osoba«. Ovo je korisno uputstvo, kako bi se jasno znalo ko je zaveštalac, ko su svedoci a ko ovlašćeno lice.

Potpisi zaveštaoca, ovlašćenog lica i svedoka, bilo na testamentu ili na potvrdi, oslobođeni su svake overe ili slične formalnosti (član VI stav 1 Konvencije). Dakle, nije potrebna legalizacija testamnetna kao isprave u međunarodnom privatnopravnom saobraćaju. Haškom konvencijom o ukidanju zahteva legalizacije od 5. X. 1961. godine legalizacija je definisana kao overa autentičnosti potpisa, pečata i svojstva organa, koji je isparvu izdao. Nadoveru vrši Savezni sekretarijat za inostrane poslove, odnosno Odsek za legalizaciju Konzularnog odeljenja ovog Sekretarijata. Gornju konvenciju ratifikovala je i naša zemlja. Međutim, nadležni organi svake države ugovornice mogu, u datom slučaju, proveriti istinitost potpisa ovlašćenog lica (član VI stav 2 Konvencije). To se može činiti u slučaju spora da li je potpis ovlašćenog lica autentičan.

5. Datum međunarodnog testamenta

a) Koji datum nosi

Međunarodni testament može imati vrlo različite datume. Narocito, on može imati dva različita datuma: datum sastavljanja (pisanja) testamenta i datum kada ga je ovlašćeno lice potpisalo, pošto su pred njim obavljene formalnosti predviđene zakonom. Datum testiranja je značajan i zakonodavac se mora opredeliti za jedan od navedenih.

Član 7 JZ, a tako i svi naši propisi, opredeljuju se za drugo rešenje, tj. datum testamenta je datum pod kojim ga je potpisalo ovlašćeno lice. To je opravdano, jer tek tada nastaje međunarodni testament

b) Ko i gde stavlja datum

Ovaj datum mora biti stavljen na kraju testamenta od strane ovlašćenog lica (čl. 7 stav 2 JZ). Ovaj propis u celosti prihvataju svi naši propisi.

Smatramo da stavljanje datuma na testamentu nije neophodno i da propust ne bi vodio ništavosti, ako je ovlašćeno lice datum stavilo na potvrdu. Potvrda se prilaže testamentu, pa može da supstituiru datum na samom testamentu. Stavljanje jednog nepravog datuma, namerno ili u zabludi, ne bi smelo voditi ništavosti testamenta.

6. Potvrda ovlašćenog lica

a) Sadržaj potvrde

Ovlašćeno lice koje učestvuje pri pravljenu međunarodnog testa-
menta dužno je da izda potvrdu, propisanog sadržaja, kojom se utvr-
đuje da su poštovane obaveze propisane zakonom (Član 9 JZ). Sadržinu
potvrde propisuje JZ (član 10) kao i naši citirani propisi. Jedino Zakon
o dopuni ZN SR Srbije ne govori o potvrdi već o izjavi, i ne propisuje
obrazac potvrde, već propisuje da »obrazac izjave propiše Republički
sekretarijat za pravosuđe i opštu upravu, u skladu sa Zakonom o rati-
fikaciji ... i ovim zakonom« (čl. 83 z stav 4), što ne smatramo opravda-
nim. Sama potvrda sadrži:

1. Ime, adresu i zvanje lica ovlašćenog za postupanje;
2. Ime, adresu, datum i mesto rođenja zaveštaoca;
3. Ime, adresu i datum i mesto rođenja svedoka;
4. Izjavu zaveštaoca da je priloženo pismeno njegov testament i da je upoznat sa njegovom sadržinom;
5. Izjavu ovlašćenog lica da je zaveštalac u njegovom prisustvu i u prisustvu svedoka potpisao ili priznao i potvrdio već stavljeni potpis za svoj, odnosno da je ovlastio drugo lice da ga potpiše;
6. Izjavu ovl. lica da su on i svedoci potpisali testament, odnosno svaki list testamenta;
7. Izjavu zaveštaoca u pogledu čuvanja testamenta;
8. Mesto, datum, potpise zaveštaoca, svedoka i ovlašćenog lica i eventualno pečat. U pogledu pečata reči »eventualno« unele su BiH, CG i K a obavezno stavljanje pečata predviđa zakon o dopuni ZN Hrvat-
ske i Slovenije. Uobičajeno je da naši javni organi stavljaju pečat, pa je to trebalo i predvideti.

b) Značaj i dejstvo potvrde

Punovažnost potvrde, koju izdaje ovlašćeno lice, priznaje se na teritoriji svih strana ugovornica (Član IV Konvencije). Ovaj propis konvencije dejstvuje silom same ratifikacije konvencije i nije ga potrebno unositi u domaće zakonodavstvo, a ne smeta što je to Zakon o dopuni ZN Makedonije (čl. 75 i stav 2). To je značaj i dejstvo potvrde prostorno, ili njeno opšte dejstvo.

Potvrda, međutim, može imati određeni značaj i dejstvo u odnosu na sam međunarodni testament (interno dejstvo). Radi se o odnosu potvrde i međunarodnog testamenta, koji ona potvrđuje. Taj odnos može biti dvojak.

Prvo, potvrda ovlašćenog lica uzima se kao dovoljan dokaz formalne punovažnosti pismena kao testamenta u smislu konvencije, JZ i naših dopunskih propisa, ako se protivno ne dokaže (čl. 12 JZ). Ovo pravilo prihvataju svi naši zakoni, s tim da neki ovu potvrdu povezuju sa potvrdom o predaji testamenta na čuvanje. Najdalje u tome ide za-

kon SR Makedonije. »Potvrda da je testament ostavljen na čuvanje uzima se kao dokaz o formalnoj punovažnosti pismena kao testamenta« (čl. 75 j ZN Makedonije). Ovakvo stanovište zakona je pogrešno. Radi se o dve sasvim različite potvrde, kako po sadržaju tako i po dejstvu. Tako, napr. potvrda o čuvanju testamenta se može uništiti kad je testament vraćen zaveštaocu i ona ima faktički značaj, dok potvrda u smislu JZ ima pravni značaj i deli sudbinu testamenta kao pravnog akta, pa njena važnost prestaje sa opozivanjem testamenta i sl.

Po svojoj suštini potvrda ne može da dopunjuje formalne nedostatke testamenta, tj. formu u užem smislu (sastav, potpis zaveštaoca, svedoka i ovlašćenog lica). Potvrda potvrđuje da su potpisi autentični i da su poštovani ostali uslovi predviđeni JZ i našim propisima. Dakle, osim datuma i mesta, drugo ne bi mogla dopuniti.

Drugo dejstvo potvrde jeste da njeno nepostojanje ili nepravilnost ne utiče na formalnu punovažnost testamenta napravljenog u skladu sa ovim zakonom (čl. 13 JZ, koji su prihvatile sve naše jedinice, osim SR Srbije). Testament je osnovni akt i dovoljan sam za sebe, pa može delovati i bez potvrde. Razumljivo, ukoliko se protivno ne dokaže. Isto tako, nepravilnost u potvrdi ne utiče na punovažnost testamenta, ako je postupljeno u skladu sa zakonom. Dakle, potvrda je korisna za testament, ali ako je nema ili nije dobra ne može dovesti do njegovog uništenja.

III. DRUGE ODREDBE O MEĐUNARODNOM TESTAMENTU

1. Čuvanje međunarodnog testamenta

U pogledu čuvanja međunarodnog testamenta, Konvencija i JZ sadrže dva pravila, pa se o tome izjašnjava i domaće zakonodavstvo.

Prvo pravilo jeste da se čuvanje međunarodnog testamenta reguliše zakonom prema kojem je ovlašćeno lice određeno (član VII Konvencije). To je domaći zakon svake države ugovornice, a u nas su to republički i pokrajinski zakoni i nasleđivanju.

Ovaj propis konvencije nije neophodno unositi u domaće zakonodavstvo, pa čak nije ni potrebno propisivati neki poseban način čuvanja međunarodnog testamenta, budući je to dopunski oblik testamenta domaćeg prava, redovni javni testament i dr. Pa, ipak, ovaj propis je prihvatila jedino SR Hrvatska i propisala da »međunarodna oporuka podleže općim propisima o čuvanju oporuke« (čl. 77 o ZN), a čl. 200 ZN BiH da se testament može »ostaviti na čuvanje kod opštinskog suda«. Shodno našim propisima i praksi, testament bi se mogao poveriti sudiji, diplomatsko-konzularnim organima (ne i vojnim starešinama), zatim drugim licima, a može ga čuvati i sam zaveštalac.

Drugo pravilo jeste da je ovlašćeno lice dužno, ako ne postoji obavezan propis o čuvanju testamenta, da upita zaveštaoca da li želi da da izjavu u pogledu čuvanja testamenta. U tom slučaju i na izričit zahtev zaveštoca, mesto gde on ima nameru da čuva testament zabeležiće se u potvrdi koju izdaje ovlašćeno lice (čl. 8 JZ a prihvataju i svi naši dopunski propisi).

2. Opozivanje međunarodnog testamenta

Prema propisu čl. 14 JZ »međunarodni testament podleže redovnim propisima o opozivanju testamenta«. Smisao ovog propisa je dvojak:

a) Opozivanje međunarodnog testamenta reguliše se unutrašnjim pravom svake države ugovornice;

b) Za opozivanje međunarodnog testamenta važe redovni ili opšti propisi o opozivanju testamenta. To znači, da se ne mogu propisivati posebni načini opozivanja, tj. niti da se olakša niti oteža opozivanje ovog testamenta. Ako postoje specijalni propisi u nekoj zemlji za opozivanje nekih oblika testamenta, onda se oni, bilo da su lakše ili teže prirode od opštih, ne mogu primenjivati na međunarodne testamente. Shodno navedenom, u nas se primenjuju opšti propisi o izričnom ili prećutnom opozivanju.

Zakon o dopuni ZN SR Srbije i o ovom nema propisa, što nam još jednom potvrđuje, da se ovom pitanju prišlo nedovoljno studiozno. Manjkavosti, pa i nastranosti Zakona o dopuni ZN SR Srbije, mogu dovesti i do štetnih posledica u praksi a čak i do eventualnih sukoba, ako se striktno primenjuju.

IV. TUMAČENJE I PRIMENA JZ

U vezi sa tumačenjem i primenom odredaba ovog zakona, vodiće se računa o njegovom međunarodnom obeležju i o potrebi njegovog jednoobraznog tumačenja (čl. 15 JZ).

Ovu odredbu prihvatili su propisi Crne Gore, Hrvatske, Srbije i Vojvodine, a propis BiH pod marginalnim naslovom »Tumačenje odredaba testamenta«. Ovo poslednje je pogrešno. Radi se o tumačenju i primeni JZ, a drugo je tumačenje testamenta, pa se primenjuju i različite metode tumačenja.

Postavlja se pitanje da li je ovo opšti ili naslednopravni propis. Intencija norme, koja svakako obavezuje, jeste da se tumačenjem i primenom zakona ne dođe do njegove suprotnosti, tj. do različitosti oblika testamenta. U tumačenju i primeni, svaka strana ugovornica treba da posmatra i osluškuje tumačenja i primenu drugih. Opšta je dužnost da se vrši usaglašavanje, kako bi se očuvala uniformnost ne samo u strogom smislu, već i u pogledu pojedinih uslova.

Još više, svaka strana ugovornica mora da nastoji da materijalno-pravnim uslovima za punovažnost međunarodnog testamenta, kao što su sposobnost za testiranje, sadržaj testamenta, njegovo tumačenje, oblici raspolaganja i sl. ne dovede do toga da se obeznaži značaj i funkcija međunarodnog testamenta. Još više njegov smisao. U današnje vreme velikog prometa ljudi i dobara, element inostranosti u pravnim odnosima postaje tako čest i običan, da je nužna sve veća unifikacija prava. Ako to nije često moguće u oblasti materijalnog prava, na terenu formalnog (procesnog) prava te su mogućnosti znatno veće. Zato, oblik (forma) testamenta ne treba da bude smetnja za njegovu univerzalnu primenu a to nam međunarodni testament omogućuje. Treba poželeti da Ujedinjene nacije u ovom pravcu nastave još snažniju akciju.

LE TESTAMENT INTERNATIONAL

— Résumé —

Le testament international, dans le sens de la Convention relative à la loi uniforme sur la forme du testament internationale constituée à Washington le 26 octobre 1973 sous les auspices des Nations Unies, est un nouvel essai d'améliorer l'état dans le domaine du testament avec l'élément étranger. Cependant, tandis que la Convention de La Haye de 1961 a unifié les règles de collision relatives à la forme du testament, par cette Convention est unifié le droit des Etats signataires, de sorte qu'il ne peut y avoir de conflits entre eux, du moins en ce qui concerne la forme du testament.

La République Socialiste Fédérative de Yougoslavie a ratifié la Convention mentionnée ci-dessus par la Loi relative à la ratification de la Convention relative à la loi uniforme sur la forme du testament international, avec l'Annexe, du 3 juin 1977 («Journal Officiel de la RSF de Yougoslavie — Conventions internationales» No. 3/77).

Vu que la matière du droit successoral est dans la législation des républiques socialistes fédérées et des provinces autonomes socialistes, dans l'article sont examinées les prescriptions légales des diverses unités fédérales relatives à l'incorporation de cette forme de testament dans le droit interne, à savoir:

1) Loi relative au complément de la LS (1) («J. O.» de la RS de Bosnie—Herzégovine» No. 38/78 (2)).

2) Loi relative au complément de la LS («J. O. de la RS de Monténégro» No. 22/78).

3) Loi relative au complément de la LS («J. O. de la RS de Macédoie» No. 27/78).

4) Loi relative au complément de la LS («J. O. de la RS de Slovénie» No. 23/78).

5) Loi relative au complément de la LS («J. O. de la RS de Serbie» No. 1/80).

6) Loi relative aux modifications et compléments de la LS («J. O. de la Province autonome socialiste de Voïvodine» No. 27/79).

7) Loi relative au complément de la LS («J. O. de la Province autonome socialiste de Kosovo» No. 47/78 et 28/79).

Dans l'introduction, à part l'importance de la Convention, l'auteur souligne l'importance, la nature et le caractère du testament international, il le délimite surtout du testament avec le caractère étranger. Sous cet aspect il critique certaines décisions dans la législation du pays.

La matière principale de l'étude est consacrée aux éléments formels en relation avec la rédaction du testament international, tels que: la composition du testament international, la forme du document public, la sphère des personnes autorisées et leur fonction, la déclaration et la signature du testateur, les témoins et les intermédiaires, la date du testament, l'attestation de la personne autorisée et sa signature.

Enfin, l'auteur met en relief les problèmes en relation avec la conservation et la révocation de cette forme de testament, ainsi que les conditions de sa validité juridico-matérielle.

(1) LS = Loi sur les successions. (2) J. O. = Journal Officiel.